

ІСТОРІЯ ЗАПОРОЗЬКОГО КРАЮ: МІСТА І СЕЛА

Романько В. І. (м. Слов'янськ Донецької області)

Краєзнавці Донеччини пишуть історію міст і сіл рідного краю: з досвіду роботи

Аналіз роботи краєзнавців Донеччини із написання історії міст і сіл свого краю та виданих ними історико-краєзнавчих розвідок

Безпрецедентним виданням із історії рідного краю було й залишається видання «Історія міст і сіл України» в 26-ти томах за загальною редакцією знаного науковця, державного та громадського діяча, патріарха краєзнавчого руху Петра Тимофійовича Тронька. Ця наукова праця, яка у 1976 році була відзначена Державною премією СРСР, «дала могутній поштовх розвитку краєзнавчого руху в Україні, сприяла розповсюдженню серед населення знань про рідний край, його історію, традиції, культуру, всемірно підвищила інтерес верств населення до пізнання і вивчення героїчної історії українського народу» [7, с. 37]. Як стверджував керівник головної редакційної колегії П. Т. Тронько, у результаті тривалої дослідницької роботи, «тематичні і географічні картотеки державних архівів, присвячені історії міст і сіл, нараховують тепер 1,6 млн. карток, а довідкові краєзнавчі бібліографічні картотеки наукових і обласних бібліотек – понад 1 млн. карток» [6, с. 189]. У створенні названої фундаментальної праці «взяло участь понад 10 тисяч авторів статей і членів редколегій видання, а всього понад 100 тисяч чоловік» [6, с. 188].

Залучення багатотисячної армії Несторів-літописців показало, що люди хочуть знати історію рідного краю – села, міста, області, вони проявили неабияку зацікавленість і любов до цієї унікальної наукової роботи. Спілкуючись із багатьма представниками старшого покоління саме тих, хто брав активну участь у написанні історії міст і сіл Донецької області у 60-70-ті роки минулого століття, автор даної статті може стверджувати, що то був важливий та своєчасний поштовх для їхньої подальшої активної роботи у краєзнавстві. Оті кілька рядків із історії села чи міста (дати, прізвища, факти), які увійшли до чергового тому «Історії міст і сіл» – це результат наполегливої роботи декількох місяців, а то й років в архівах, бібліотеках чи музеях різних міст не тільки України. А в архівах самих краєзнавців лишилося багато матеріалу, який слід було доопрацювати, а згодом видати окреме видання про історію свого населеного пункту, про його людей. Так вчинили десятки нині знаних краєзнавців Донеччини, залучені свого часу до редколегії «Історії міст і сіл Донеччини» – Михайло Альтер (м. Донецьк), Володимир Венедиктов (м. Новоазовськ), Надія Дорога (с. Благодатне Волноваського р-ну), Петро Жеребецький (м. Горлівка), Валентин Замковий (м. Артемівськ), Іван Папуш (м. Маріуполь) та деякі інші. З-під їхнього пера почали з'являтися статті у місцевих газетах, а згодом і окремі видання історико-краєзнавчого характеру. Їх підтримали десятки молодших земляків, залюблених у рідний край. Сьогодні ми маємо доволі солідну бібліотеку з історії населених пунктів Донецької області.

Актуальність даного питання – написання історії міст і сіл рідного краю – без сумніву, очевидна: ми повинні залишити нащадкам свідчення про події, людей кожного населеного пункту України. На жаль, відходять живі свідки нашої історії, навіть зникають із географічної карти хутори та села, змінюють свій облік міста, і завдання краєзнавців – зафіксувати день сьогоднішній, встигнути зібрати, опрацювати та зберегти історичні факти минулого.

Мета нашої статті – зробити спробу аналізу тієї роботи, яку проводять на даний час краєзнавці Донеччини по написанню історії міст і сіл свого краю, зупинитися на тих

історико-краєзнавчих виданнях, що маємо на сьогоднішній день. На жаль, повної узагальнюючої праці з даної проблеми на даний період ми не маємо. Хоча свого часу виходило чимало газетних та журнальних статей про ті чи інші дослідження з історії населених пунктів донецького краю, повідомлення про презентацію книг, окремі рецензії, теле- та радіопередачі.

Великими шанувальниками рідного краю, дослідниками та пропагандистами його багатї історії та культури здавна заявили про себе краєзнавці, музейні працівники та історики міста Бахмута (з 1924 до 2015 – Артемівськ). З 1991 року, відразу після отримання Україною незалежності, місцеве товариство краєзнавців розпочало випуск історико-краєзнавчого журналу «Былое»; пізніше журнал отримав назву «Бахмутський часопис», засновником був Артемівський краєзнавчий музей, а редакційну колегію очолив С. Й. Татаринів. Саме цей відомий історик у співавторстві та одноосібно видав чимало книг з історії рідного міста, як приклад, від однієї із ранніх «*История Бахмута-Артёмовска*» (1996) до історико-краєзнавчого нарису «*Бахмутський край – видатні сторінки історії*» (2013). Про останнє видання академік НАН України Петро Толочко сказав: «Книга переконливо доводить, що Бахмутський край є серцем, історичною колискою сучасного Донбасу. Одночасно це видання може слугувати історикам прикладом сучасного підходу до вивчення історії міст і сіл, галузей народного господарства регіонів незалежної України» [5, 3]. Окремі сторінки історії Бахмутчини описали М. В. Абрамов, І. О. Адамов, Н. В. Вінк, В. П. Замковий, В. Л. Сутковой, В. Т. Терещенко, Н. О. Тутова, П. М. Тугов та деякі інші дослідники.

У 2009 році вийшла солідна книга «Дружковка. Страницы истории», авторами якої стали відомі краєзнавці К. Блошенко, С. Кривоносова, М. Швець. Вони самі написали ряд розділів та опрацювали той багатий історичний матеріал, який зібрали їхні сучасники та старші земляки – дослідники рідного краю. Передмову до видання написали Дружківський міський голова, він же керівник проекту Валерій Гнатенко, та голова правління Донецької обласної організації Національної спілки краєзнавців України Валерій Романько. Очільник донецьких краєзнавців зазначив: «На мою думку, колектив авторів книги «Дружковка. Страницы истории» зі своїм завданням впорався успішно. Видання буде актуальним і потрібним для сучасних та майбутніх поколінь мешканців Дружківки, які повинні знати особливості історії та культури того краю, у якому проживають. Книга буде цікавою й для гостей міста – вони познайомляться з одним із населених пунктів України, який має багату й цікаву історію» [2, 5]. Крім того, чимало маловідомих історичних фактів про Дружківку віднайшли і висвітлили у публіцистиці та окремих виданнях краєзнавці В. В. Качур та Є. Б. Фіалко.

Візьмемо для прикладу декілька видань із історії сіл Донеччини. Одне з них – «*Історія селища Благодатне*» (2004), автором якої стала Надія Петрівна Дорога, Заслужений вчитель України, Почесний краєзнавець Донеччини. Уродженка цього селища, вона прожила тут усе своє життя, створила народний музей рідного селища і виконує обов'язки його директора. Книга розповідає про історію заснування Благодатного у далеких 30-х роках ХІХ століття малоземельними державними селянами-козаками із Полтавської та Чернігівської губерній бувшої гетьманської України. Їхні діди і прадіди були тісно пов'язані із козаками славної Запорозької Січі, ліквідованої у 1775 році імператрицею Росії Катериною ІІ. У доступній формі в книзі подано матеріали про становлення населеного пункту та подальші події в дореволюційний період, у роки Першої та Другої світових воєн, і далі до кінця ХХ століття. Багато уваги у книзі приділено створенню Великоанадольського лісового масиву, будівництву комбінату вогнетривких виробів, розташованих поблизу селища Благодатне. І, звичайно, згадано чимало знаних земляків, розміщено багато рідкісних світлин.

«*Село моє, уквітчане садами*» (2010) – так назвала свою книгу про рідну Петрівку, що у Красноармійському районі Донеччини, учитель-пенсіонер, почесний краєзнавець Донеччини Діана Петрівна Белоконь. У передмові авторка зазначає: «Спочатку я

заснувала музей села. Через те, що розпався колгосп, у селі майже не збереглося документів. От я і почала збирати спогади старожилів, дітей і онуків першопереселенців. Три роки я подорожувала селами, які входять в поняття – адмінідици Петрівка... А потім я вирішила написати про людей нашого села. Можливо, мені будуть заперечувати, мовляв, он у Красному народився великий композитор Прокоф'єв, а в Гришиному – маршал К. Москаленко. Так, таких знаменитостей у нас поки немає. Але я підкреслюю – поки що!» [1, 3]. І далі ллється щира розповідь про рідне село, куди після отримання диплому викладача філології волею долі молода вчителька попадає у сільську школу. Вона не цуралася сільської праці, любила землю, свійську живність, поважала людей – і її, козачку з Кубані, яка закінчила Донецький державний університет, полюбили, прийняли за свою. Трудолюбива жінка віддячила землякам – створила музей села, увічнила історію й сотні земляків у згаданій книзі.

Із книги Діани Белоконь читач дізнається, що у степовій зоні донецького краю, біля річечки Солоної почали селитися вихідці із найближчого міста Селидове. Першими, повіривши у революційне гасло «Земля – селянам», на вільні землі переїхали брати Євмен та Федосій Придятьки із своїми сім'ями. За ними потягнулися інші енергійні та завзяті селидівці з родинами, майном, реманентом. Щоб перезимувати, вони побудували землянки і почали господарювати. Таким чином, у 1921 році був заснований хутір Петрівка. У наступні роки сюди з родинами прибули Бойченки, Утки, Авдієнки, Авраменки, Могиленці, Савчуки... І далі автор досліджує роки революції та громадянської війни, роки колективізації, голодомору 1932-1933 та 1947 років, названі захисники Вітчизни у війні з німецько-фашистськими загарбниками... Автором досліджена історія та названі люди чи не зі всіх сфер діяльності, що на той час існували у селі: колгоспний рух, школа і дитсадок, торгівля, сільська рада, будівельні організації, лікарня, навіть листоноші та стригалі-чабани.

Книгу з історії свого села видав і автор цієї статті – «Село Журавка на Донеччині: історія, люди, події» (2008). Розповідь починається з легенди про назву села, згадані перші поселенці, які у 1921 році вийшли на хутори; далі прослідковуються основні етапи його розвитку, які село пройшло разом з усією країною: колективізація, війна, післявоєнні роки, нелегкі роки перебудови та незалежності. Цінним розділом вважаємо той, де автор наводить подвірний опис мешканців села Журавка – прізвища, дані про народження, професійну зайнятість кожного, хто проживав на даному подвір'ї на час видання книги. Історію села творили й рідні автора: дідусь Павло Гнатович Романько був одним із тих перших переселенців, хто наважився із сімейством переселитися із села Гродівки на новостворений хутір, тут народилися та прожили все життя й залишилися на вічний спокій мати та батько, тут пройшли дитинство та шкільна юність самого автора.

За подібним планом побудовані й інші книги про села та міста Донеччини: Л. Ф. Дем'яновська «Моє село – найкраще в світі» (2003) – про село Луганське Мар'їнського району; Б. П. Єкасьов «Красный Яр: село в донецком крае» (2007); Ю. А. Пивовар «Історія Яковлівки» (2010); «Відома і невідома Олексієво-Дружківка» (2010) – упорядники Є. Б. Фіалко та Є. О. Шаповалов; Р. Ф. Огренич «Історія села Степановка Шахтёрского району» (2009), «Селищні ради міста Сніжне» (2011), І. А. Папуш «Сартана – прошлое и настоящее» (2011).

Історію одного із великих індустріальних центрів донецького краю міста Краматорська у своїх працях висвітлили В. Ф. Коцаренко, В. А. Бабкін, О. Л. Максименко. За дослідження історії міст і сіл Приазов'я ми вдячні великій групі дослідників: Р. П. Божко, С. Д. Бурову, В. В. Венедиктову, В. М. Веренікіну, Л. І. Кучугурі, П. І. Мазуру, І. А. Папушу, О. А. Попову, Є. В. Пригоровському, А. Д. Проценку, С. І. Тафінцеву, П. В. Терешкову, Л. Д. Яруцькому.

Про Слов'янщину вагоме слово сказали В. М. Дєдов, Г. Г. Пушкарьов, І. М. Овчаренко, В. І. Романько, В. П. Скрипник, А. В. Шамрай та деякі інші дослідники.

Цінним внеском у написання історії міст і сіл України залишаються видання, присвячені таким адміністративним одиницям, як Артемівський район (В. Т. Терещенко «Події і люди Бахмутчини» (2006), Красноармійський район («Красноармейский район: Люди, история, факты» (2008) – укладачі В. Стьопкін, П. Гайворонський, Н. Бондаренко), Шахтарський район (Р. Ф. Огренич «Історія селищної ради села Мануйлівка Шахтарського району» (2014).

А скільки маємо зібраного матеріалу, але ще не оформленого до рівня книги – окремі краєзнавці ще не знайшли час для його систематизації і, чи однією не з головних причин затримки, вважаємо відсутність коштів на видання книги. Такі труднощі виникли, наприклад, у Р. В. Мазохи – село Гродівка Красноармійського району, у В. В. Жнакіна – м. Слов'янськ, у Л. В. Хіміч – село Олександрівка Мар'їнського району, у Г. І. Хоронько – село Некременне Олександрівського району.

Написання історії міст і сіл Донеччини продовжується. Ми повинні виконати заповітну мрію патріарха українського краєзнавства Петра Тронька – написати повну і правдиву історію України. Про це він неодноразово наголошував на краєзнавчих з'їздах, конференціях, у бесідах з краєзнавцями. Згадаймо хоча б його промову на IV з'їзді Національної спілки краєзнавців України (28.10.2008 р.): «...місцевими дослідниками рідного краю вже накопичено величезний фактичний матеріал для реалізації найголовнішого і найпріоритетнішого завдання нашої творчої Спілки – підготовки на основі вимог сучасної української історичної науки багатотомного енциклопедичного видання «Історія міст і сіл України». Повнокровний літопис понад 30 тисяч міст і сіл України має красномовно засвідчити перед народами планети, що ми – велика нація, що, незважаючи на жорстокі удари долі, український народ зберіг свою ментальність, культуру, правічні традиції, зробив вагомий внесок у розвиток світової цивілізації» [3, с. 20].

У даній статті ми, звісно, не змогли зробити повний і всебічний глибокий аналіз усіх тих історико-краєзнавчих видань, які вийшли на Донеччині і висвітлюють історію міст і сіл цієї невіддільної частини України. Це питання потребує подальшого вивчення та висвітлення.

Джерела та література

1. Белоконь Д. П. Село моє, уквітчане садами: Нариси / Д. П. Белоконь. – Донецьк: Каштан, 2010. – 152 с.
2. Bloshenko K. V., Krivonosova S. V., Shvech M. O. Дружковка. Страницы истории /К. В. Bloshenko, С. В. Krivonosova, М. О. Shvech. – Краматорськ: ЗАТ «Офсет», 2009. – 376 с.
3. Звіт правління національної Спілки краєзнавців України (Доповідь голови правління Спілки, академіка НАН України Петра Тронька) // Краєзнавство. – 2009. – № 1-2. – С. 12-21.
4. Татаринів С. Й., Абрамов М. В., Рева О. О. Історія Бахмута – Артёмовська /С. Й. Татаринів, М. В. Абрамов, О. О. Рева. – Артемівськ: Акварель, 1996. – 108 с., іл.
5. Татаринів С. Й., Тутова Н. О., Тутов П. М. Бахмутський край – видатні сторінки історії: Історико-краєзнавчий нарис / С. Й. Татаринів, Н. О. Тутова, П. М. Тутов. – Харків: Мачулін, 2013. – 408 с., 119 іл.
6. Тронько П. Т. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття / П. Т. Тронько. – К.: Інститут історії України НАН України, 2000. – 270 с.
7. Тронько П. Т. Краєзнавство у відродженні духовності та культури. Досвід. Проблеми. Перспективи / П. Т. Тронько. – К.: Рідний край, 1994. – 108 с.